

## ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика : [учебник для вузів] / Л.Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2006. – 351 с.
2. Євтух М.Б. Теоретичні питання освіти та виховання / Микола Борисович Євтух. – Суми: Наука, 1999. – 224 с.
3. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе: учебное пособие / Лидия Валентиновна Кондрашова. – Кривой Рог: КГПУ, 2007. – 318 с.
4. Роджерс Н. Творчество как усиление себя / Натали Роджерс // Вопросы психологии. – 1997. – №1. – С.3-9.
5. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Л.С. Подымова. – М.: «Магистр», 1997. – 221 с.
6. Федотова Г.А. Методология и методика психолого-педагогических исследований: [учебное пособие] / Г.А. Федотова. – Великий Новгород, 2006. – 112 с.

Подано до редакції 18.03.13

УДК: 159.942+37.06+81'243+378.147

*Е. В. Дегірменджи*

## ЕМОЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ: РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ

*У статті досліджено ефективність та особливості апробації емоційно-комунікативного методу інтенсивного навчання іноземної мови студентів. Виділено та описано чотири типи оволодіння іноземною мовою студентами: мотиваційний, емоційний, комунікативний та інтелектуальний. За допомогою методу множинного регресійного аналізу виявлено психологічні детермінанти успішності оволодіння іноземною мовою в процесі інтенсивного навчання.*

**Ключові слова:** емоційно-комунікативний метод інтенсивного навчання іноземної мови студентів, психологічні детермінанти, успішність оволодіння іноземною мовою, множинний регресійний аналіз, прогностичний компонент, діагностичний компонент, комунікативні вміння.

Питання успішного володіння іноземною мовою набуває особливої уваги в інформаційному суспільстві сьогодення на вістрі соціальних трансформацій, процесів глобалізації та інтеграції, які значно підвищують вимоги до соціально орієнтованого спілкування на всіх етапах інституціонального навчання, професійної діяльності, міжособового спілкування. Знання іноземної мови стало невід'ємною складовою компетентності будь-якого фахівця, саме тому викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах потребує покращення та удосконалення. Одним із шляхів реформування процесу навчання іноземної мови у вищій школі є його інтенсифікація, акцент на практичному аспекті володіння мовою з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів.

На сьогоднішній день проблема удосконалення шляхів навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі розуміється з позицій різних підходів до навчання: свідомо-практичного (Б.В.Беляев), комунікативного (Ю.І.Пасов), системно-комунікативного (Р.Ю. Мартинова), особистісно орієнтованого (І.С. Якиманська, Р.О. Гришкова), інтерактивного (М.В. Кларін, Н.І. Суворова), компактно-системного (Г.О. Харлов) та інших. Предметом нашого наукового інтересу виступає такий різновид інтенсивного підходу, який дозволяє швидко оволодіти знаннями та навичками практичного використання іноземною мовою як засобом спілкування.

Метою роботи є апробація розробленого емоційно-комунікативного методу інтенсивного навчання іноземної мови студентів. Слід зазначити, що в попередніх

наших дослідженнях вказаний метод проходив випробування на дослідницькому рівні. Останній передбачає реалізацію таких принципів, як: 1) врахування індивідуально-особистісних особливостей, 2) технологізації інтенсивного навчання іноземній мові, 3) стимулювання активізації емоційно-комунікативного потенціалу особистості, 4) занурення в мовленнєве середовище. Його зміст складається з таких компонентів: емоційно-мотиваційного, когнітивного й комунікативного. Комунікативний компонент враховує закони мовленнєвої діяльності та лінгвістичні особливості реального спілкування при організації навчання. Емоційно-мотиваційний компонент створює максимальну мобілізацію позитивної пізнавальної активності. Когнітивний компонент активізує мисленнєві процеси, що задіяні для розв'язання мовленнєвих завдань. Основною формою реалізацією даного методу виступає психолого-педагогічний тренінг [5]. На даному етапі ставилось завдання провести більш широке емпіричне дослідження по його апробації.

Для апробації запропонованого методу було залучено 90 студентів першого курсу різних спеціальностей. Основним критерієм формування вибірки дослідження став низький рівень володіння іноземною мовою (англійською). Саме тому, основну експериментальну вибірку склали студенти молодших курсів, які достатньою мірою репрезентують генеральну сукупність. Проведене нами на попередньому етапі пілотажне дослідження показало, що низький рівень володіння іноземною мовою наявний у 80% цієї катего-

рії студентів. Репрезентативність вибірки (її здатність представляти явище, що вивчається, досить повно з точки зору мінливості в генеральній сукупності) забезпечувалась стратифікованим випадковим відбором.

В дослідженні за допомогою розробленого нами тесту [1] та експертних оцінок вимірювалися три узагальнені змінні, за якими можна оцінити рівень оволодіння англійською мовою. Сюди відносились прогностичний показник здібностей до оволодіння іноземною мовою, який включав особливості проявів уваги, пам'яті, мислення, сприймання; лінгвістичний показник, що оцінював наявні граматичні та лексичні вміння й навички; комунікативний показник, що відображав іншомовні комунікативні вміння.

Слід зазначити, що ми намагались врахувати певні індивідуально-психологічні особливості студентів, які діагностувалися такими методиками: «16-факторним опитувальником Р. Кеттелла» (форма С); «Опитувальником формально-динамічних властивостей індивідуальності В.М. Русалова»; «Опитувальником Б. Кадинова для виявлення співвідношення двох сигнальних систем»; «Опитувальником емоційної зрілості» (О.Я. Чебикін); «Опитувальником мотивації» (В.К. Гербачевський); розробленою нами «Методикою діагностики здібностей до оволодіння іноземною мовою» [2].

За результатами психологічного тестування було виділено чотири індивідуально-психологічні типи студентів щодо оволодіння іноземною мовою завдяки домінування мотиваційного, емоційного, комунікативного та інтелектуального компонентів. Розглянемо кожний з них.

Так представники мотиваційного типу мали високі показники пізнавального мотиву, мотиву уникнення, мотиву змагання, мотиву самоповаги, оцінки рівня вже досягнутих результатів, співвіднесених зі своїми можливостями, оцінки власного потенціалу, рівня мобілізації зусиль, необхідних для досягнення результатів, розуміння суб'єктом того співвідношення, в якому знаходиться залежність результату від випадку і від його власних можливостей, ініціативності та ін. В представників цього типу були також розвинені емоційна зрілість, саморегуляція, емпатія, активність, емоційність, уява, воля, психомоторна ергічність. Студенти цієї групи також відрізнялися високим контролем бажань та самоконтролем поведінки, сміливістю, екстравертованістю.

Представники емоційного типу характеризувалися вираженою емоційною зрілістю, експресивністю, емпатією, психомоторною, інтелектуальною та комунікативною емоційністю, саморегуляцією, образною пам'яттю, уявою та аналітичним мисленням. Вони також мали добрі прояви різних показників мотивації: внутрішнього, пізнавального, уникнення, змагання, зміни поточної діяльності, самоповаги. У них були достатніми оцінки складності виконуваного завдання, рівня вже досягнутих результатів, співвіднесених зі своїми можливостями в цьому виді діяльності, власного потенціалу, ініціативності. Вони характеризувалися належною самооцінкою; проникливістю, хитріс-

тю, дипломатичністю, честолюбством; схильністю до почуття провини, роздумів; екстравертованістю; незалежністю; високим контролем бажань і самоконтролем поведінки та ін.

Представникам комунікативного типу були властиві легкість в спілкуванні, відкритість, комунікабельність, дипломатичність, проникливість, м'якосердість; високий самоконтроль, реалістичність, врівноваженість, стійкі інтереси; незалежність, самовпевненість, сміливість; життєрадісність; відповідальність, дисциплінованість, старанність; вразливість, інтуїтивна дія, естетична витонченість; витриманість; вразливість до зауважень; радикалізм, гнучкість; високий самоконтроль; екстравертованість; схильність орієнтуватися на групові норми. В представників цього типу переважала перша сигнальна система, досить високий рівень аналітико-синтетичної діяльності та таких показників, як: активність, образна пам'ять, уява, воля, аналітичне мислення, інтелектуальна швидкість, психомоторна та комунікативна емоційність. В них добре розвинені такі мотиви, як пізнавальний, уникнення, змагання, самоповаги та ін. Їм притаманна краща вираженість емоційної зрілості за всіма показниками: експресивність, саморегуляція, емпатія.

Представники інтелектуального типу відрізнялися високими загальними мисленнєвими здібностями, широкими інтелектуальними інтересами, кмітливістю, наполегливістю та освіченістю, вони можуть вирішувати абстрактні задачі, швидко навчатися. Вони були життєрадісними, спокійними, комунікабельними, довірливими, енергійними, відповідальними, моральними, вимогливими, схильними до фантазій, добрими та іпохондричними. Окрім цього, вони відрізняються сміливістю, напористістю, незалежністю, самовпевненістю, оригінальністю, мрійливістю, гнучкістю, реалістичною поведінкою. В них мотиваційна структура особистості достатньо розвинена. Особам, що входять до складу цього типу, також притаманні добре розвинені активність, емоційність, образна пам'ять, уява, воля та ін.

Окрім виділення вищезазначених типів нами також було досліджено психологічні детермінанти успішності оволодіння іноземною мовою, задля чого застосовувався множинний регресійний аналіз.

Розглянемо спочатку множинний регресійний аналіз з залежною змінною комунікативні вміння (КВ). Коефіцієнт множинної кореляції (R) має досить високі значення. Коефіцієнт множинної кореляції для кінцевої моделі статистично достовірний, тому модель множинної регресії може бути змістовно інтерпретована. Коефіцієнт множинної детермінації (RSquare) пояснює лише трохи більше 30% дисперсії залежної змінної. Складемо рівняння множинної регресії з залежною змінною комунікативні вміння.

$$KB = -3,255 + 0,266EEm + 0,221M + 0,165OPDP + 0,145I + 0,065PM,$$

де КВ – комунікативні вміння, EEm – екстраемпатія, М – фактор мрійливості-практичності, OPDP – оцінка рівня досягнутих результатів, I – фактор, PM – пізнавальний мотив.

Аналіз отриманого рівняння показав, що комуні-

кативні вміння залежать від особливостей екстраемпатії, мрійливості-практичності, оцінки рівня досягнутих результатів та пізнавального мотиву особистості. Підтвердження отриманих результатів знаходимо в науково-методичній літературі. На думку М.А. Пономарьової, емпатія – системне утворення, яке включає в себе наступні компоненти: когнітивний, афективний та конативний. Емпатія пов'язана з комунікативними вміннями саме через конативний компонент, що містить комплекс комунікативних засобів, які використовуються партнерами по спілкуванню для зовнішнього вираження власних психічних станів, які втілюються в активних поведінкових реакціях допомоги та сприяння об'єкту емпатії [4, с.141-142]. В 16-факторному опитувальнику Р.Кеттела фактор особистості М («мрійливість-практичність») входить до складу інтелектуальних властивостей, саме тому очевидним є залежність комунікативних вмінь особистості від її інтелектуальних особливостей. В науковій літературі, в першу чергу, розглядаються зв'язки між соціальним інтелектом та комунікативними властивостями особистості (М. Аргайл, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, В.М. Куніцина, В.О. Лабунська та ін.). В цьому аспекті заслуговує уваги концепція соціального інтелекту В.М. Куніциної [3], в рамках якої виділений окремий аспект цього складного явища – особистісно-комунікативний потенціал. Оцінка рівня досягнутих результатів та пізнавальний мотив входять до складу всіх рівнянь всіх узагальнених змінних успішного оволодіння іноземною мовою в умовах інтенсивного навчання, тому цей факт буде пояснено нижче.

Перейдемо до розгляду рівняння множинного регресійного аналізу з залежною змінною І (прогностичний компонент). Коефіцієнт множинної кореляції має високі значення, а коефіцієнт множинної детермінації показує, що близько 40% дисперсії можна пояснити за допомогою множинного регресійного аналізу.

$$I = -2,274 + 0,314EEm + 0,247Q_3 + 0,215G + 0,118F + 0,179OPDP + 0,05PM,$$

де І – прогностичний компонент володіння іноземною мовою, EEm – екстраемпатія, Q<sub>3</sub> – фактор високого-низького самоконтролю, G – фактор високої добросовісності-недобросовісності, F – фактор безпечності-стурбованості, OPDP – оцінка рівня досягнутих результатів, І – прогностичний компонент, PM – пізнавальний мотив.

Можна зробити висновок, що здібності до оволодіння іноземною мовою (потенціал) залежать від особливостей екстраемпатії, високого-низького самоконтролю, високої добросовісності-недобросовісності (фактор G), безпечності-стурбованості, оцінки рівня досягнутих результатів та пізнавального мотиву.

Відносно рівняння множинного регресійного аналізу з залежною змінною ІІ (діагностичний компонент) слід відмітити, що коефіцієнт множинної кореляції має високі значення і це вказує на те, що модель множинної регресії може бути змістовно інтерпретована. Коефіцієнт множинної детермінації вказує на те, що він пояснює близько 30% дисперсії залежної змінної.

$$II = -3,507 + 0,335M + 0,347IEk + 0,283 OPDP + 0,103Q_1 + 0,068PM,$$

де ІІ – діагностичний компонент володіння іноземною мовою, М – фактор мрійливості-практичності, IEk – інтроекспресивність, OPDP – оцінка рівня досягнутих результатів, Q<sub>1</sub> – фактор радикалізму-консерватизму, PM – пізнавальний мотив.

З рівняння слідує, що рівень знань (сформованість граматичних та лексичних навичок) детермінується мрійливістю-практичністю (фактор М), радикалізмом-консерватизмом (фактор Q<sub>1</sub>), інтроекспресивністю, оцінкою рівня досягнутих результатів та пізнавальним мотивом.

Взагалі, аналізуючи отримані дані, можна сказати, що пізнавальний мотив та оцінка рівня досягнутих результатів відіграє вирішальну роль в процесі оволодіння іноземною мовою в рамках інтенсивного навчання. Це пояснюється тим, що мотивація є «пусковим механізмом» будь-якої діяльності людини: і праці, і спілкування, і пізнання. Формування та підтримання мотивації є дуже складним завданням, особливо при вивченні іноземної мови. Адже, людина, яка не знає мови, має велике прагнення та бажання опанувати її та спілкуватися цією мовою. Для підтримання мотивації необхідні ситуації успіху: рубіжного або кінцевого. Результати оволодіння іноземною мовою при традиційній парадигмі навчання є дуже відстроченими у часі, тому часто спостерігається згасання мотивації, втрата інтересу до предмету. Але, на відміну від традиційного, інтенсивне навчання спрямоване на практичне володіння іноземною мовою і результати помітні вже після перших занять, саме тому оцінка рівня досягнутих результатів студентів є одним із важливих складових успішності навчання.

Дослідження Т.Г. Журавльової та О.І. Сілінської показали, що навчальна діяльність студентів з оволодіння іноземною мовою детермінується системою спонукальних мотивів. Існує пряма залежність між структурою системи мотивів навчальної діяльності та її результативними характеристиками. Провідним в цій системі є пізнавальний мотив [2, с.93].

Окрім цього, як показало проведене дослідження, успішність оволодіння іноземною мовою в умовах інтенсивного навчання залежить від особливостей екстраемпатії, інтроекспресивності, мрійливості-практичності, радикалізму-консерватизму, самоконтролю, добросовісності-недобросовісності, безпечності-стурбованості особистості.

Апробація зазначеного методу здійснювалась протягом двох місяців. Тренінгові заняття тривалістю по 3 години проводились 3 рази на тиждень. Студенти були розподілені на контрольну та експериментальні групи. Інтенсивний курс оволодіння іноземною мовою, в першу чергу, був спрямований на розвиток усного мовлення (формування комунікативних вмінь, лексичних і граматичних навичок, розуміння) і на розвиток первинних вмінь читання, письма. Тематичний зміст занять в групах був однаковий, однак специфіка подачі й роботи над матеріалом відрізнялась в

кожній групі і була своєрідною. Навчання здійснювалося за так званою «круговою системою обертів», яка відтворює специфіку кожного компонента методу окремо та в поєднанні з іншими. Реалізація змістових компонентів відбувалася циклічно з певними підйомами та спадами до того моменту, поки не було досягнуто потрібного результату. Кожна фраза ставала відчуттям та дією, усвідомленням і розумінням. Ми спирались на фактори підсвідомого сприйняття іншомовного мовлення, тому з самого початку навчання переважно здійснювалось на іноземній мові. Незважаючи на активне занурення, темп навчання був індивідуально-орієнтованим, який забезпечувався соціально-рольовою взаємодією, тобто студенти за допомогою викладача самі визначали темп.

В формулючому експерименті застосовувались такі вправи, які показали найбільшу ефективність при відпрацюванні розробленого методу на коригуючій групі, а саме: рольові, ділові та лінгвістичні ігри, презентації, варіантні етюди, драматизація. В загальній (контрольній групі) навчання здійснювалось за компактно-системним методом Г.О. Харлова. Але необхідно підкреслити, що і в контрольній, і в експериментальних групах використовувались вправи з високою комунікативною цінністю. В процесі експерименту також було доведено, що незалежно від виділених компонентів, значно розвинулися індивідуальні емоційно-комунікативні особливості, які дозволили інтенсифікувати процес оволодіння мовою. Тому такі дані показують, що незважаючи на домінування інших індивідуально-психологічних особливостей, провідними виступили емоційно-комунікативні. Це також підтверджують дані про використання запропонованого дидактичного матеріалу, який передбачав в своєму змісті вплив на вираженість емоційних та комунікативних особливостей студентів і це відмічалось в усіх групах. Крім того, суттєвим фактором стимуляції індивідуальних емоційно-комунікативних особливостей виступили комунікативні вправи практичного застосування.

Аналізуючи отримані дані формулючому експерименту, можна зазначити, що в інтелектуальній групі високо ефективними виявились такі вправи як: брейн-стормінг, або мозковий штурм, складання когнітивних та концептуальних карт, проведення круглого столу. В комунікативній групі найбільш ефективними були наступні вправи: навчальне караоке (озвучування по ролям відеоряду), проекти, «сократовий» діалог. В емоційно-мотиваційній групі високої цінності набули вправи: емоційно-інтонаційно «гойдалки», читання та обговорювання текстів інформаційно-пізнавального характеру, «портфоліо» та ін.

Слід також зазначити, що як ми й очікували, тренінгові та інтерактивні форми роботи в процесі навчання позитивно впливають на інтерес та мотивацію

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дегірменджі Е.В. Методика діагностики здібностей до оволодіння іноземною мовою: результати апробації / Е.В.Дегірменджі // Індивідуально-психологічні якості особистості майбутніх психологів

тих, хто навчається, створюють командний дух та відповідальність кожного за досягнення всієї групи.

В представників інтелектуальної, комунікативної, емоційної, мотиваційної груп всі показники успішності більш розвинені після експерименту в порівнянні з контрольною групою. Особливо це стосується розвиненості комунікативних вмінь. Найкращі результати за всіма показниками виявились у представників комунікативної групи. Найвищі показники опанування лексико-граматичними навичками – у представників інтелектуальної групи, комунікативні вміння найкраще розвинулись у представників комунікативної групи.

Для визначення ефективності розробленого методу навчання було знайдено та проаналізовано параметричний критерій Ст'юдента для залежних вибірок. Високі значимі відмінності між всіма показниками в експериментальних групах свідчать про те, що запропонований емоційно-комунікативний метод інтенсивного навчання іноземної мови виявився ефективним та може застосовуватись на практиці для інтенсифікації навчального процесу.

Результати нашого дослідження дозволили зробити наступні висновки.

Показано, що проблема інтенсивного навчання іноземної мови є актуальною в системі фахової підготовки студентів. При цьому діючі підходи за даним напрямом досить складні і не завжди можуть бути реалізовані в системі університетської освіти.

Представлено розроблений емоційно-комунікативний метод, який уявляє собою систему цілеспрямованого навчання за рахунок використання таких умов, як занурення, емоціогенне насичення матеріалу, динамічність дій учасників навчання, врахування індивідуально-психологічних їх особливостей при реалізації навчальних засобів по круговій системі.

Визначено комплекс методів щодо оцінки рівня володіння іноземною мовою, діагностики особистісних особливостей студентів для врахування їх показників при апробації вказаного методу в рамках формулючому експерименту.

Встановлено, що всіх студентів, залучених до формулючому експерименту, умовно можна розподілити на 4 групи в залежності від домінуючих особистісних властивостей, а саме тих, у яких в структурі особистості переважає інтелектуальний, мотиваційний, емоційний та комунікативний тип. Врахування зазначених типів дає можливість більш адекватно реалізувати визначені засоби емоційно-комунікативного методу інтенсивного навчання іноземної мови.

Встановлено, що в процесі апробації методу більшість студентів експериментальних груп освоїли базовий рівень володіння іноземною мовою краще від студентів, що навчаються за іншим методом.

та їх динаміка у період професійної підготовки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів. 20 травня 2010 р. – Одеса: СМІЛ, 2010. – С. 42-45.

2. Журавльова Т.Г., Сілінська О.І. Оптимізація навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей (мотиваційний аспект) / Т.Г.Журавльова, О.І.Сілінська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : наукові дослідження, досвід, пошуки : зб. наук. пр. – Харків, 2009. – Вип. 14. – С.87-95.

3. Куницяна, В.Н. Трудности межличностного общения: дис. докт. психол. наук / В.Н. Куницяна. – СПб., 1991. — 358 с.

4. Пономарева М.А. Эмпатия как профессионально важное качество эффективного руководителя / М.А. Пономарева // Республиканская научно-практическая конференция. – Мн. : Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2007. – С. 141-144.

5. Чебикін О.Я., Дегірменджі Е.В. Психолого-педагогічна модель інтенсивного навчання іноземної мови студентів / О.Я.Чебикін, Е.В.Дегірменджі // Психологічні перспективи. – Луцьк, 2010. – Вип. 16. – С.288-298.

*Подано до редакції 11.03.13*

---